

7.2.2025

Perustuslakivaliokunta
PeV@eduskunta.fi

Utsjoen kunnan kirjallinen asiantuntijalausunto: HE 100/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

viite: Eduskunnan perustuslakivaliokunnan asiantuntijalausuntopyyntö

Utsjoen kunta kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi eduskunnan perustuslakivaliokunnassa ja antaa asiantuntijalausunnon saamelaiskäräjälakiesityksestä.

Utsjoen kunnan kanta saamelaiskäräjälain uudistamiseen ja sen eri kohtiin on ilmaistu useaan otteeseen: 5.8.2021, 16.1.2023, 26.2.2024 ja viimeksi 27.2.2024. Lähtökohtaisesti kunta suhtautuu myönteisesti saamelaiskäräjälain uudistamiseen, ja Utsjoen kunnan kanta on pääosin pysynyt samana. Utsjoen kunta toteaa, että on aika saada saamelaiskäräjälaki uudistettua. Kunnassa ymmärretään ja tunnistetaan ne kielteiset vaikutukset, joita uudistuksen viivästyminen aiheuttaa.

Utsjoen kunta ymmärtää, että saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvotteluvelvoite on voimassa jo nykyisen lainsäädännön mukaan. Kuten kunta on aiemmin todennut, se pitää myönteisenä, että saamelaisten kollektiivisten oikeuksien huomioon ottamista viranomaistoiminnassa vahvistetaan ja selkeytetään.

Suomen vahvimman saamelaisväestön omaavana kuntana Utsjoki kannattaa uudistusta, jonka tarkoituksena on varmistaa, että viranomaiset arvioivat saamelaiskulttuuriin, kieleen ja elinkeinoihin kohdistuvia vaikutuksia paremmin myös pohjoisissa kunnissa. Utsjoen vahva saamelaisväestö ja Lähtökohtaisesti kunta suhtautuu myönteisesti saamelaiskäräjälain uudistukseen-edustus näkyy myös kunnallisessa demokratiassa sekä kunnallispolitiikassa ja päätöksenteossa.

Utsjoen kunta haluaa kuitenkin huomauttaa, että 9 §:n uudistus edellyttää toimiakseen seuraavien seikkojen varmistamista:

1. Kaikille viranomaisille on oltava selvää, kenen tehtävänä on toimia yhteismenettelyssä ja neuvotella saamelaiskäräjien kanssa. Erityisesti maankäyttökysymyksissä yhteistoimintaa tulee tehostaa eri viranomaisten kesken esimerkiksi siten, että kaikki toimijat osallistuvat samoihin prosesseihin. Muutoin on riskinä, että syntyy päällekkäisiä tai peräkkäisiä prosesseja, mikä hidastaa entisestään asioiden käsittelyä.

Kunta haluaa tässä yhteydessä toistaa 27.2.2024 esittämänsä kannanoton:

On toivottavaa, että saamelaiskäräjälain uudistukset vaikuttavat tavalla, joka lisää saamelaisten oikeuksien huomioon ottamista ja viranomaisten yhteistoimintaa esimerkiksi saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytysten turvaamiseksi ja eri intressien yhteensovittamiseksi. Lain tultua voimaan on tärkeää muodostaa toimivia käytäntöjä, esimerkiksi verkostoja valmisteluun, jotta ei synny päällekkäisiä prosesseja kuulemiseen ja neuvotteluihin saamelaisia koskevissa tai heihin vaikuttavissa hankkeissa. Tämä on

huomionarvoista siksi, että yksi kunnan tärkeimmistä tehtävistä on mahdollistaa ja edistää kaikkien perinteisten elinkeinojen toimintaedellytyksiä Utsjoella. Edellä mainituista syistä on tärkeää, että kunta on suoraan mukana neuvottelupöydissä, joissa näihin elinkeinoihin vaikuttavista maan- ja vesienkäytön linjauksista ja ehdoista keskustellaan.

2. Saamelaiskäräjät keskittyy erityisen merkityksen kynnystä arvioidessaan kollektiivisten näkökohtien edistämiseen ja huomioon ottamiseen. Tämä tulee kuitenkin tehdä aidosti siten, että myös kyseisen kunnan paikallisen saamelaisyhteisön edut otetaan huomioon tavalla, joka huomioi kaikki väestöryhmät ja elinkeinot.

Kunnalla tulee olla mahdollisuus edistää kaikkien saamelaisten ja kuntalaisten elinmahdollisuuksia Utsjoella. Saamelaiskäräjien nykyisessä vaalitavassa ei ole puolueita tai listoja, mikä tarkoittaa, ettei sillä myöskään ole pitkäaikaista, läpinäkyvää ja suunnitelmallista politiikkaa tai vallankäytön kontrollia. Tämä vaalitapa altistaa saamelaiskäräjien päättäjät virhearvioinneille erityisen merkityksen -kynnyksen ylittymisessä. Riskinä on, että Saamelaiskäräjät ajaa yhden tai kahden edustajan näkemyksellä vain pienen ryhmän etua yksittäistä kuntaa koskevista asioista.

3. Saamelaiskäräjien tulee yhteistoiminta- ja neuvottelumenettelyssä ottaa huomioon kunnan itsehallinto sekä sen lakisääteiset tehtävät palveluiden järjestäjänä ja elinvoiman edistäjänä. Tämä näkökulma on suhteutettava erityisen merkityksen arviointiin. Utsjoen kunnalla tulee olla mahdollisuus edistää ja vahvistaa elinvoimaansa, eikä saamelaiskäräjälain uudistaminen saa tosiasiallisesti kaventaa kunnallista itsehallintoa tai vaikeuttaa kunnan kehittämistä entisestään.

Utsjoen kunta haluaa tässä yhteydessä huomauttaa, että kunnan alueella suurin osa maa-alueista kuuluu luonnonsuojelun tai erämaa-alueiden piiriin ja on Metsähallituksen hallinnoimaa, mikä jo valmiiksi rajoittaa merkittävästi maa-alueiden käyttöä. Lisäksi Utsjoen alueella on huomattava määrä arkeologisia muinaisjäännöksiä ja muita kulttuuriperintökohteita. Utsjoen kunnan kokemuksen mukaan Saamelaiskäräjät on viimeisen vuosikymmenen aikana suhtautunut varauksella kunnan aloitteisiin. Tästä syystä on riski, että saamelaiskäräjälain uudistaminen vain vahvistaisi ”ei”-automaattia.

Utsjoen kunta edellyttää kuitenkin, että eri viranomaiset, mukaan lukien Saamelaiskäräjät, soveltavat päätöksenteossaan suhteellisuusperiaatetta. Arkeologisesti tai kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden ei tule aina estää kunnan matkailun tai infrastruktuurin kehittämistä. Muutoin Utsjoen ja sen saamelaisväestön voisi käytännössä ”museoida”, mikä estäisi alueen dynaamisen kehittämisen ja elinvoiman vahvistamisen. Elinvoiman kehittäminen on erityisen tärkeää nyt lohenkalastuskiellon jatkuessa.

4. Saamelaiskäräjälain mukaiseen saamelaisten oikeuksien edistämiseen sekä saamelaiskulttuuriin kohdistuvien haittojen arviointiin tulee kunnissa olla todelliset mahdollisuudet. Tämä on varmistettava riittävillä resursseilla siten, että arvioinnista aiheutuva hallinnollinen ja taloudellinen taakka huomioidaan valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä kustannuksiin vaikuttavana olosuhdetekijänä.

Tässä yhteydessä Utsjoen kunta uudistaa tähän liittyvän 27.2.2024 esittämänsä huomion: *Vaikka kaavavaltujen muutosten on toivottu vähentävän neuvottelujen määrää käytännössä, niin samalla hallituksen esityksessä on tunnustettu yhteistoimintavelvoitteen*

lisäävän hallinnollista ja taloudellista taakkaa eri viranomaisissa (s. 65). Utsjoen kunnan erityislaatuinen tilanne saamelaisenemmistöisenä kuntana on tärkeää ottaa huomioon esityksen taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa. Utsjoen kunnan strategiassa saamen kielen, kulttuurin, saamenkielisen opetuksen kehittyminen sekä saamelaisten perinteisten elinkeinojen tukeminen muuttuvassa ympäristössä on otettu kunnassa kestävän kehityksen tavoitteiksi. Vaikka Utsjoen kunta ottaa huomioon ja toteuttaa toimialoillaan saamelaisten oikeuksia lainsäädännön edellyttämällä ja mahdollistamalla tavalla, uudistus lisää tarvetta arvioida ehdotetun saannoksen mukaisesti aiottujen toimien vaikutuksia ja sitä kautta "erityistä merkitystä" kynnyksen ylittymistä. Lisäksi arvioinnin päätteeksi voidaan käynnistää ja toteuttaa neuvottelut ja yhteistoiminta.

Uudistus lisää kunnan hallinnollista taakkaa ja edellyttää siksi resursseja. Utsjoen kunta pyytääkin säädösvalmistelun yhteydessä selvittämään, miten taakan lisääntyminen ja resurssien tarve voitaisiin kompensoida, voisiko olla mahdollista ottaa se huomioon esimerkiksi valtionosuusjärjestelmässä.

Kunnioittaen

Päivi Kontio
Utsjoen kunnanjohtaja

